

internationale communicatie: een oriënterende bibliografie

jan servaes

Sinds het midden van de jaren zeventig kan er, in het domein van de communicatiewetenschappen, een hernieuwde belangstelling voor de internationale communicatieproblematiek vastgesteld worden. De discussies binnen Unesco en andere internationale organisaties en conferenties zijn hier waarschijnlijk niet vreemd aan. De stroom werken die een of meer aspecten van de internationale communicatiethematiek belichten, is sindsdien gestaag aangegroeid. Het is de bedoeling van dit artikel om een oriënterende greep te doen in het voorradige aanbod. Hierbij leg ik me evenwel een ietel 'beperkingen' op:

Gezien de veelzijdige en interdisciplinaire wijze waarop de internationale communicatieproblematiek de laatste jaren bestudeerd wordt, is het nageenough onbegonnen werk om op de hoogte te blijven van alle, met internationale communicatie verband houdende, publikaties.

Zodoende is deze bibliografie slechts een selectie uit de stapel werken die op mijn leestafel verzeild zijn geraakt, en me geboeid hebben. Omwille van haar interdisciplinair karakter begeven internationale communicatiewetenschappers zich regelmatig op het terrein van de ontwikkelingstheorie, de sociologie en de algemene communicatiewetenschap enerzijds; en gezien mijn persoonlijke interesse meer uitgaat naar socio-culturele en maatschappelijke aspecten van de internationale communicatieproblematiek en minder naar zuiver economi-

sche of technische aangelegenheden anderzijds, zullen deze "voorkeuren" ongetwijfeld ook in de bibliografie terug te vinden zijn.

2. Voorts worden enkel boeken geciteerd, geen tijdschriftartikels of niet-gepubliceerde werken als rapporten of eindverhandelingen - hoewel ook daarover een interessante bibliografie zou kunnen samengesteld worden.
3. Verder heb ik me ook in taal en tijd voor discussie vatbare beperkingen opgelegd. Vooreerst neem ik in deze bibliografie enkel boeken op die in de periode 1980-1984 gepubliceerd zijn. Voordien zijn er ongetwijfeld ook reeds een aantal waardevolle werken verschenen, maar het is mij er hier vooral om te doen de zgn. 'nieuwe aanwinsten te signaleren. Ten tweede verschijnen toonaangevende werken over internationale communicatie m.i. vooral in het Engels en het Spaans (meestal in Latijns-Amerika). - Waarschijnlijk ook in een aantal andere talen, die ik spijtig genoeg niet beheers. - Spaanstalige publikaties zijn evenwel niet in de bibliografie opgenomen omdat ik - waarschijnlijk ten onrechte - vermoed dat slechts weinig lezers er baat bij zullen vinden. Vandaar dat deze bibliografie, benevens m.i. belangwekkende publikaties in het Frans, Duits en Nederlands, voornamelijk Engelstalige werken bevat.

Vijf aanraders

Alvorens de bibliografie in een aantal ru-

brieken op te splitsen, wil ik starten met vijf 'musts', boeken die niet enkel voor de internationale communicatiewetenschapper verplichte lectuur kunnen genoemd worden, maar dit m.i. ook zijn voor eenieder die zich zelfs maar zijdelings met de communicatieproblematiek inlaat. Het betreft m.a.w. universeel waardevolle werken die een bijdrage leveren tot de algemene intellectuele ontwikkeling van het geïnteresseerde individu.

In alfabetische volgorde zijn dit:

- G. GERBNER and M. SIEFERT (eds.), *World communications. A handbook*, Longman, New York, 1984.
- M. GUREVITCH et al. (eds.), *Culture, society and the media*, Methuen, London, 1982.
- C. HAMELINK, *Cultural autonomy in global communications. Planning national information policy*, Longman, New York, 1983.
- S. MacBRIDE (ed.), *Many voices, one world. Communication and society. Today and tomorrow*, Unesco, Paris, 1980.
- D. McQUAIL, *Mass communication theory. An introduction*, Sage, London, 1983.

Algemene werken over de ontwikkelingsproblematiek

Zoals reeds aangehaald heeft de studie van internationale communicatiefenomenen raakvlakken met andere disciplines. Vooral een goed begrip van de ontwikke-

lignsproblematiek, de Noord-Zuid relaties, de transnationalisatie van kapitaal, goederen en diensten, de staat in de Derde Wereld, e.d., lijkt essentieel om de internationale communicatiethematiek in een adequaat kader te kunnen analyseren.

Boeken die daarbij van nut kunnen zijn:

- A. BREWER, *Marxist theories of imperialism. A critical survey*, Routledge and Kegan, London, 1980.
- G. FRANK, *Reflections on the world economic crisis*, Monthly Review Press, New York, 1981.
- J. GALTUNG, *The true worlds: a transnational perspective*, Free Press, New York, 1980.
- J. GALTUNG et al. (eds.), *Self-reliance. A strategy for development*, Boyle, Londen, 1980.
- B. HETTNE, *Development theory and the Third World*, Sarec, Stockholm, 1982.
- A. HOOGVELT, *The Third World in global development*, MacMillan, Londen, 1982.
- T. HOPKINS and I. WALLERSTEIN, *World-system analysis. Theory and methodology*, Sage, London, 1982.
- G. KITCHING, *Development and underdevelopment in historical perspective*, Methuen, Londen, 1982.
- F. PERROUX, *A new concept of development*, Unesco, Paris, 1983.
- J. ROSENAU, *The study of global interdependence. Essays on the transnationalisation of world affairs*, Frances Pinter, London, 1980.
- P. SALAMA et P. TISSIER, *L'industrialisation dans le sous-développement*, Maspero, Paris, 1982.
- D. SEERS (ed.), *Dependency theory*, Frances Pinter, London, 1981.
- V. TIMMERMANN, *Entwicklungstheorie und Entwicklungspolitik*, Vandenhoeck und Ruprecht, Gottingen, 1982.

Algemene werken over communicatie, cultuur en maatschappij

Om dezelfde reden zijn ook werken die zich met meer algemene communicatieprocessen en culturele thema's in een maatschappelijk kader inlaten van belang voor de studie van de internationale communicatie:

- G. ANDREN and H. STRAND (eds.), *Mass communication and culture*, Center for Mass Communication Research, Stockholm, 1981.
- G. AUBREY and P. CHILTON (eds.),

1984, *Autonomy, control and communication*, Comedia, Londen, 1984.

- E. BRAWLEY, *Mass media and human services. Getting the message across*, Sage, Londen, 1983.
- H. DORDICK, H. BRADLEY and B. NANUS, *The emerging network marketplace*, Ablex, Norwood, 1981.
- J. HABERMAS, *Theorie des kommunikativen Handelns (1 + 2)*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1981.
- E. KATZ and T. SZECESKO (eds.), *Mass media and social change*, Sage, Londen, 1981.
- E. McANANY et al. (eds.), *Communication and social structure*, Praeger, New York, 1981.
- A. MATTELART and S. SIEGELAUB (eds.), *Communication and class struggle*, IMMRC, Paris, 1983.
- G. THERBORN, *The ideology of power and the power of ideology*, Verso, Londen, 1980.

Algemene werken over de internationale communicatiethematiek

In deze rubriek heb ik alle door mij interessant bevonden boeken geplaatst die de internationale communicatieproblematiek ofwel in het algemeen benaderen, ofwel diverse deelaspecten terzelfdertijd aan bod laten komen. Voor algemene inleidingen op de discussie over de Nieuwe Internationale Informatie Orde, het zgn. cultureel imperialisme, de samenhang tussen communicatie en ontwikkeling, e.d., moet men terecht bij:

- I. EL-SHEIKH en F. DUURSMA (eds.), *Massacommunicatie en Derde Wereld*, Vakgroep Massacommunicatie, Universiteit van Amsterdam, 1982.
- Y. EUDES, *La conquête des esprits. L'appareil d'exportation culturelle américaine*, Maspero, Paris, 1982.
- W. GUDYKUNST (ed.), *Intercultural communication theory. Current perspectives*, Sage, Londen, 1983.
- C. HAMELINK, *Finance and information. A study of converging interests*, Ablex, Norwood, 1983.
- G. HEDEBRO, *Communication and social change in developing nations. A critical view*, Iowa State University Press, Ames, 1982.
- Y. KASHLEV, *The mass media and international relations*, International Organisation of Journalists, Prague, 1983.
- K. KUMAR (ed.), *Transnational enterprises: their impact on Third World*

societies and cultures, Westview, Boulder, 1980.

- C. LEE, *Media imperialism reconsidered. The homogenizing of television culture*, Sage, Londen, 1980.
- E. McANANY (ed.), *Communications in the rural Third World. The role of information in development*, Praeger, New York, 1980.
- D. MANKEKAR, *Whose freedom? Whose order? A plea for a new international information order by Third World*, Clarion Books, Delhi, 1981.
- H. SCHILLER, *Who knows: information in the age of the Fortune 500*, Ablex, Norwood, 1981.
- A. SMITH, *The geopolitics of information: how Western culture dominates the world*, Faber & Faber, Londen, 1981.
- XXX, *Radios et télévisions pour le développement*, La Documentation Française, Paris, 1983.

Gespecialiseerde studies

Deelstudies over continenten en landen, en bepaalde inhoudscategorieën, vooral dan de nieuwsberichtgeving, hebben traditioneel een flinke brok van het internationale communicatie-onderzoek in beslag genomen. De laatste jaren wordt de nogal eenzijdige gerichtheid op de inhoudscategorie 'nieuws' o.a. op basis van nieuwe bevindingen in de methodologie van het communicatie-onderzoek, verruimd tot andere studie-objecten. Vooral de discussie over de impact consequenties van nieuwe technieken enerzijds, en de wenselijkheid en haalbaarheid van meer beleids- en planningsgerichte communicatiemodellen anderzijds, krijgen alsmaar meer belangstelling. Ten gevolge van deze hernieuwde interesse voor beleids- en planningsvraagstukken, is men zich ook meer gaan toeleggen op de popularisatie en de verhoogde educatieve bruikbaarheid van deze nieuwe technieken en theorieën door middel van handboeken. In een laatste rubriek staan enkele werken vermeld die kunnen beschouwd worden als nuttige werkinstrumenten voor al wie zich met juridische of historische aspecten van de internationale communicatie wil inlaten.

Landenstudies

- M. ALISKY, *Latin American media: guidance and censorship*, Iowa State

- University Press, Ames, 1981.
- P. AUDLEY, *Canada's cultural industries*, Lorimer, Toronto, 1983.
 - D. BOYD, *Broadcasting in the Arab World. A survey of radio and television in the Middle East*, Temple University Press, Philadelphia, 1982.
 - J. HOWKINS, *Mass Communication in China*, Longman, New York, 1982.
 - L. KHUBCHANDANI, *Plural languages, plural cultures. Communication, identity, and sociopolitical change in contemporary India*, East-West Center, Honolulu, 1983.
 - J.A. LENT (ed.), *Newspapers in Asia*, Heinemann, Hong Kong, 1982.
 - M. MALIK, *Traditional forms of communication and the mass media in India*, Unesco, Paris, 1983.
 - G. MYTTON, *Mass Communication in Africa*, Arnold, London, 1983.
 - XXX, *Western media and the Muslim world*, Islamic Press Union, London, 1981.

Nieuws-studies

- W. ADAMS (ed.), *Television coverage of international affairs*, Ablex, Norwood, 1982.
- L. ATWOOD et al. (eds.), *International perspectives on news*, Southern Illinois University Press, Carbondale, 1982.
- O. BOYD-BARRETT, *The international news agencies*, Constable, London, 1980.
- O. BOYD-BARRETT et P. PALMER, *Le trafic des nouvelles. Les agences mondiales d'information*, Alain Moreau, Paris, 1981.
- W. HACHTEN, *The world news prism. Changing media, clashing ideologies*, Iowa State University Press, Ames, 1981.
- P. HARRIS, *Reporting southern Africa. Western news agencies reporting from southern Africa*, Unesco, Paris, 1981.
- J. HARTLEY, *Understanding news*, Mathuen, London, 1982.
- J. LARSON and J. STOREY, *The East en Western television. A ten-year review of how US networks cover Asia*, Amic, Singapore, 1983.
- W. MEIER und M. SCHANNE, *Nachrichtenagenturen im internationalen System*, Publizistisches Seminar der Universität Zürich, Zürich, 1981.
- S. MELNIK, *Eurovision news and the international flow of information*, Stu-

- dienverlag Dr. Brockmeyer, Bochum, 1981.
- J. RICHSTAD and M. ANDERSON (eds.), *Crisis in international news*, Columbia University Press, New York, 1981.
- G. ROBINSON, *News agencies and world news*, University Press of Freiburg, Freiburg, 1981.
- A. SCHMID and J. DE GRAAF, *Violence as communication. Insurgent terrorism and the Western news media*, Sage, London, 1982.
- W. SCHRAMM and E. ATWOOD, *Circulation of news in the Third World. A study of Asia*, The Chinese University Press, Hong Kong, 1980.
- I. SUTOPO, *Development news in Indonesian dailies*, Amic, Singapore, 1983.

Communicatie-onderzoek

- S. AMUNUGAMA (ed.), *Communication research in Asia*, Amic, Singapore, 1982.
- P. GOLDING and S. MIDDLETON, *Images of welfare. Press and public attitudes to poverty*, Martin Robertson, Oxford, 1982.
- C. HAMELINK, *New structures of international communication: the role of research*, Institute of Social Studies, The Hague, 1981.
- K. ROSENGREN, *Advances in content analysis*, Sage, London, 181.
- XXX, *New structures of international communication? The role of research*, International Association of Mass Communication Researchers, Leicester, 1982.

Nieuwe technologieën

- J. DIZARD and P. WILSON, *The coming information age. An overview of technology, economics and politics*, Longman, New York, 1982.
- O. GANLEY and G. GANLEY, *To inform or to control? The new communication networks*, Mc Graw-Hill, New York, 1982.
- E. HERTER und H. RUPP, *Nachrichtenübertragung über Satelliten*, Springer, Berlin, 1983.
- P. HILLS (ed.), *The future of the printed word. The impact and implications of the new communication technology*, Frances Pinter, London, 1980.
- M. JUSSAWALLA, *The future of the*

- information economy*, Amic, Singapore, 1983.
- T. MacPHAIL, *Electronic colonialism. The future of international broadcasting and communication*, Sage, London, 1981.
- A. MADEC, *Les flux transfrontières de données: vers une économie internationale de l'information*, La Documentation Française, Paris, 1982.
- A. MATTELART et H. SCHMUCKLER, *L'ordinateur et le tiers monde. L'Amérique Latine à l'heure des choix télématiques*, Maspere, Paris, 1982.
- J.R. SCHEMENT, F. GUTIERREZ and M.A. SIRBU (eds.), *Telecommunication policy handbook*, Praeger, New York, 1982
- D. SCHILLER, *Telematics and government*, Ablex, Norwood, 1982.
- XXX, *Information activities, electronics and telecommunication technologies*, Oecd, Paris, 1981.

Communicatiepolitiek en -planning

- M. BOAZ, *Strategies for meeting the information needs of society in the year 2000*, Libraries unl., Littleton, 1981.
- D. FISHER and L.S. HARMS (eds.), *The right to communicate: a new human right*, Boole Press, Dublin, 1984.
- P. EDGAR and S.A. RAHIM (eds.), *Communication policy in developed countries*, Kegan Paul, London, 1983.
- A. HANCOCK, *Communication planning for development. An operational framework*, Unesco, Paris, 1981.
- J. JONES, *Mass media codes of ethics and councils. A comparative international study on professional standards*, Unesco, Paris, 1980.
- M. JUSSAWALLA and D. LAMBERTON (eds.), *Communication economics and development*, Pergamon, New York, 1982.
- H. KLEINSTUBER, *Rundfunkpolitik. Der Kampf um die Macht über Hörfunk und Fernsehen*, Leske, Opladen, 1982.
- J. MIDDLETON (ed.), *Approaches to communication planning*, Unesco, Paris, 1980.

Handboeken

- P. DE MAESENEER, *Here's the news. A radio news manual*, Aibd, Kuala Lumpur, 1982.
- A. FUGLESANG, *About understand-*

ding. *Ideas and observations on cross-cultural communications*, Dag Hammerskjold Foundation, Uppsala, 1982.

- J. MIDDLETON and D. WEDEMEYER (eds.), *Communication planning methods handbook*, Unesco, Paris, 1981.

Juridische en historische benaderingen

- C. CHRISTOL, *The modern international law of outer space*, Pergamon, New York, 1982.
- G. CODDING and A. RUTKOWSKI, *The international Telecommunications Union in a changing world*, Artech, Dedham, 1982.
- K. NORDENSTRENG, *The mass media declaration of Unesco*, Ablex, Norwood, 1982.
- E. PLOMAN, *International law governing communications and information: a collection of basic documents*, Greenwood, Westport, 1982.
- XXX, *Nouvel Ordre International et non-alignement. Bandoung/Bagdad (1955-1982). Recueil de documents*, Ed. du Monde Arabe, Paris, 1982.

En verder...

Wie dieper wil graven, of een meer uitgebreide literatuurlijst wil opstellen, kan terecht in de bibliografieën die in de meeste van de geciteerde boeken zijn opgenomen. Benevens tijdschriften als *Communication Abstracts*, *Journal of Communication*, *Gazette*, e.d. kan ook verwezen worden naar:

- J. HEMELS, *Massamedia als medespelers*, Het Spectrum, Utrecht, 1982.
- J. LENT, *The New World and International Information Order. A resource guide and bibliography*, Amic, Singapore, 1982.
- K. MIDDLETON and M. JUSAWALLA, *The economics of communication. A selected bibliography with abstracts*, Pergamon, New York, 1981.
- XXX, *List of documents and publications in the field of mass communication*, Unesco, Paris, jaarlijks (zie ook mijn "Unesco-publikaties over internationale communicatie", in *Communicatie*, 11, 3, 1981, pp. 17-19).

communicatiewetenschap aan de gregoriaanse universiteit te rome

guido fauconnier

In de vele maatschappelijke velden waarin de fundamentele betekenis en rol van communicatieprocessen en -problemen thans erkend en bestudeerd worden (handel, gezin, school, geneeskunde, kerk, ziekenhuis, politiek, staatsdiensten, bedrijven...) vallen o.m. de initiatieven op die de katholieke kerk onderneemt, zowel bij ons (b.v. op interdiocesaan pastoraal niveau) als in het buitenland, om haar interne en externe communicatieproblemen op een wetenschappelijk-academische wijze te benaderen. Een van de meest in het oog spingende gebeurtenissen in die richting lijkt ons de recente oprichting te zijn (in 1980) van het **Centro Interdisciplinare sulla Comunicazione** (Interdisciplinair Centrum voor Communicatiewetenschap) aan de Pontificale Gregoriaanse Universiteit te Rome. Wij hadden het genoeg als gasthoogleraar (met een college 'Communication Theory') aan dit nieuwe onderwijsprogramma te mogen meewerken en hebben van deze gelegenheid gebruik gemaakt

om wat basisinformatie te verzamelen rond dit merkwaardig initiatief.

Oprichting en algemeen opzet

Aan de oprichting van het nieuwe centrum is natuurlijk de gebruikelijke voor geschiedenis verbonden. Voor een oude (°1553), 'traditionele' en, hiërarchisch beschouwd, nogal log uitgebouwde universiteit als de Gregoriana lijkt ons deze voorgeschiedenis echter bijzonder kort. Vanaf het academiejaar 72-73 bood het Instituut voor Godsdienstwetenschappen van deze instelling een beperkte leerstof aan, gericht op de pastorale studie van de communicatie. De klemtoon lag daarbij vooral op het filmmedium. In 1979 werd, dank zij de financiële inbreng van o.m. de Swiss Foundation, de mogelijkheid gecreëerd om dit initiatief verder uit te bouwen en in een breder wetenschappelijk kader te plaatsen. Men zou m.a.w. trachten een compleet onderwijsprogramma te maken dat door studenten